

A kővágóörsi Tanárkapu

A Balaton-felvidéki Kővágóörs Köveskálra vezető főutcájából balra egy ma már ritkán járt földút vezet a rétek felé. Ez a rövid útszakasz a *Tanárkapu*, amelynek nevéhez egy ma is élő történeti monda kapcsolódik. A mondat 1864-ben így írta le Újváry János kővágóörsi jegyző: „Van még egy régi jelentőségű utca, úgynevezett 'tanárkapu', erről az a monda: hogy reformációkor az egész falu protestánsná levén, utóbb egy rész visszatérvén, az amazok által használt egyetlen templomot elvenni akarandók: segítségül hívták a Káptalan Töri fölött levő paulinus kolostorbeli atya által vezérelt vidék lakóit, míg emezek a templomot szekerekkel torlaszolván várták őket, midőn a segítség a paulinus atya vezérlete alatt a falunak egy utcáján bejönni akarván, néhány protestáns férfi lesben állt, s a szekéren elől jövő tanár atyát szekereivel felfordították, úgy hogy az lábát törvén, a segélyre jött nép visszaszédelt. Melyről az utca maig is 'tanár kapu' nevet visel, némelyek a mondat kétségbe vonják, hogy a tanár szó nem oly régi, hanem régi magyarság szerint a tanár szó korlátozt helyet jelentett, s e kapunál korlát levén a kimenő marhák el- len.”

A mondat kétségbevonóknak van igazuk. A *tanorok* szó falu körüli kerítést, körülkerített helyet, a *tanorkapu* faluvégyi vagy mezőre vezető kaput, *falukaput*, *mezőkaput* jelent. A *tanorok*, *falukerítés* a faluhoz közeli szántóföldek veréscit védte a belterületről elbitangoló jószág kártételeitől. A körülkerített falukból sövényből font vagy sorompószerű *tanorkapukon* keresztül lehetett a szomszéd települést vagy a mezőre kimenni. A *tanorkapu* a Felső-Órségről Moldváig kisebb-nagyobb megszakításokkal előfordult minden olyan területen, ahol a földművelés és az állattartás hasonló jelentőségű volt. Ilyen terület a Káli-medence, Kővágóörs környéke is, ahol a földművelés, szőlőművelés mellett mindig jelentős volt a szarvasmarhatartás is.

A Székelyföldi Sepsiszentiván és Laborfalva 1717-ben hozott faluörvénye azt mondta ki, hogy a „Csorda Pásztor... Személy válogatás nélkül Falunkban lakóktól eleinkbe adandó Marhakat köteles őrizni és annak idejében haza indítván, Hidon által, a Tanórokon bé hajtani.” Wesselényi Miklós erdélyi főúr 1833-ban megjelent Baháteletről című könyvében két helyen is használta a *tanorok* szót, lovak számára elkerített hely értelemben. Györfly István századunk elején a Fekete-Körös völgyi magyar településeken találta meg az akkor meg használt mezőkapukat. Magyarzemlén „a főútcán kívül több utca nincs, csak síkatorok vannak, melyek a mezőre visznek s részben ma is kinyitható vagy árhágható mezőkapukkal vannak elrekesztve” — írta Györfly István. Az erdélyi Lapos-völgy magyar és román településein az 1940-es években Gunda Béla bukkan a falukapuk nyomára. A magyar lakosság Domokoson az I. világháború előtt három falukapu is volt: a Magyarlaposra, Alsószőcsre és Rogozta vezető utaknál. Amikor az emberek munkába mentek, becsukták maguk mögött a falukaput, hogy be ne szökjön a legelőről a jószág, vagy a bent lévő ki ne menjen a határba. Csütörtöki napokon a környékbeli román falvak lakói Domokoson keresztül a magyarlaposi hetivásárra igyekeztek. Ilyenkor a legközelebb lakó gazda gyerekei korán reggel kimentek a falukapuhoz, s nyitogatták a románok szekerei előtt. Szívességükért egy-egy krajcárt kaptak. A nyájakkal Domokoson áthaladó román vándorpásztorok 100 juh után 10—20 krajcár kapu- pénz fizettek a bírónak.

Az 1930-as években az ormánysági Piskón állt még a faluvégyi *pusztakapu*, amit reggelenként jószágkijáratkor nyitni, majd zárni a csőz feladata volt. A felső-órségi magyaroknál a faluvégyi mezőkapu em- lékét őrzi Alsóórben a Sorompó-dűlő, Óriszigeten az 1691-ből származó, a *Mezőkapun alul* helymegjelölés.

A kővágóörsi Tanárkapu tehát olyan *tanorkapu* volt, amely megakadályozta az állatok elbitangolását, rajta keresztül a mezőre, a szántókhoz lehetett kijutni, illetve az Óregszánc patak és a Kornyi-tó között el- ágazó úton jobbra Köveskálra, balra Kékkútra eljutni. A kővágóörsi idős emberek szerint az út mellett régen szántók is voltak. A köveskálai szőlőhegyre a rétek és szántók között a *Tanárkapun* keresztül vezető úton jártak.

Kővágóörs község jegyzőkönyvének tanúsága szerint a Tanárkapun keresztül Köveskálra vezető utat Duchon József bírósága idején, 1855-ben meg akarták szüntetni: „A' kihasítás következtében a' tanár- kapu felől a' köveskálai kőhidig vezető út megszüntetett, e' helyett csak a' felső falu végén kihasított úton lehetvén járni annak felszántolása 's járható állapotbai helyezésé közvetlenül szinte elhatározott.” E határozat ellenére a Tanárkapun keresztül vezető út is használatban maradt, földükénté ma is létezik.

A kővágóörsi Tanárkapuval azonos eredetű a keszthelyi *Tanár utca* elnevezés is.

Lukács László

Személynevek egy bácskai falu szólásaiban

Feketics (Bácsfeketehegy) mai területén már a Hunyadiak korában is létezett település, de mostani lakosságának ősei 1784-ben vándoroltak be Kunhegyesről. Lakói ma is protestánsok, és nyelvükre az i-zés jellemző, amit ugyanúgy megőriztek, mint szokásaikat, néphagyományukat. Ezt igazolják az alábbi szólá- sok is.